

جایگاه زن

از دیدگاه اسلام

دیدگاه اسلام نسبت به زن و خانواده همواره مبتنی بر قداست و احترام بوده است. مقاله حاضر بر آن است که با تبیین برخی عقاید نادرست رایج درباره زنان و نقد آن‌ها، به تشریح دیدگاه اسلام در این باره پرداخته ارزش و اعتبار و جایگاه زن را از نظر اسلام مورد بحث و بررسی قرار دهد.

انگاره تحقیر زن

از جمله مسائلی که در قرآن مجید مطرح شده، موضوع خلقت زن و مرد است. قرآن با کمال صراحت در آیات متعددی می‌فرماید که زنان را از جنس مردان آفریده‌ایم^(۱). بنابراین در اسلام نظریه تحقیرآمیزی به سرشت و طینت زن از این جهت که از ماده‌ای پست‌تر از مرد آفریده شده و یا آفرینش زن برای مرد بوده و از عضوی از اعضای طرف چپ بدن مرد خلق شده است، وجود ندارد^(۲).

نظر صریح دین اسلام آن است که زمین و آسمان، ابر و باد، گیاه و حیوان - همه - برای انسان آفریده شده و بلکه مطابق نص صریح قرآن که «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ

۱. به عنوان نمونه در سوره نساء - آیه ۱ - آمده است که: «ای مردم بترسید از آن خدایی که همه شما را از یک تن بیافرید و هم از او جفتش را خلق نمود». آیاتی دیگر در سوره‌های روم و آل عمران وجود دارند که حاکی از آن است که خداوند برای شما از جنس خودتان همسر آفرید.

۲. مطرهی، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، دفتر انتشارات اسلامی.

لَهُنَّ^(۱)، زنان زینت و پوشش مردان و مردان هم زینت و پوشش زنان محسوب می شوند و بنابراین برای یکدیگر آفریده شده اند و زنان طفیلی وجود مردان نبوده، بلکه به گفته علامه جعفری، اختلافاتی که ناشی از تنوع هویت زن و مرد است، بدون تردید مربوط به ذات و شخصیت انسانی آن دو نبوده و این، حقیقتی است که اسلام بر آن اصرار می ورزد^(۲) و قاطعانه هویت انسانی زن و مرد را متحد می داند.

در همین زمینه نصوص قاطعانه قرآن درباره وحدت هویت انسانی مرد و زن قابل خدشه و تردید نیست. از جمله نصوصی که روشنگر این وحدت است، آیاتی هستند که مردان و زنان را در همه صفات عالی انسانی، یکی می دانند و میان آن ها تفاوتی قایل نمی شوند^(۳)؛ از جمله آیه ۳۵ سوره احزاب که می فرماید: «مردان مسلمان و زنان مسلمان، مردان مؤمن و زنان مؤمن، مردان عبادت کننده و زنان عبادت کننده، مردان و زنان راستگو، شکیبا، خشوع کننده در برابر عظمت الهی و بخشاینده، مردان و زنان روزه گیر، مردان و زنانی که عفت خود را حفظ می کنند و خدا را بسیار یاد می کنند. خداوند بر همه آن ها مغفرت و پاداش بزرگی را آماده ساخته است»^(۴).

آیه ۱۹۵ از سوره آل عمران نیز می فرماید: «من هیچ یک از عمل کنندگان شما را - از زن و مرد - ضایع نمی کنم». از سوی دیگر حتی یک آیه در قرآن وجود ندارد که در دو موضع عقل و ایمان، مردها را بر زنان و یا زنان را بر مردان ترجیح بدهد و هم چنان که از مفاد آیات فوق برمی آید، خداوند مرد و زن را از نظر شخصیت و عناصر و اوصاف عالی و ارزشمند، متحد معرفی نموده و بنابراین اهانت و تحقیر زن، یا استناد اهانت و تحقیر زن

۱. بقره: ۱۸۷.

۲. جعفری تبریزی، محمد تقی، قوام عامل اجرایی با حاکم مطلق، به نقل از مجله زن روز، شماره ۱۱۲۳.

۳. همان.

۴. همان طور که از معنای این آیه برمی آید در اکتساب ده صفت مهم یعنی مسلمان بودن، ایمان داشتن، مطیع بودن، صادق بودن، صابر بودن، خاشع بودن، تصدیق خداوند، روزه داری، عفت، ذکر خدا، زنان و مردان، یکسان تلقی شده اند و این - خود - نشان دهنده دید وسیع قرآن و اسلام نسبت به زن و حضور اجتماعی او و ارزش وجودیش می باشد.

به ایدئولوژی اسلامی، ناشی از بی اطلاعی از مفاد آیات فراوانی است که در قرآن مجید آمده است^(۱).

همچنین جالب است بدانیم که هرچند در اسلام، مدیریت خانواده و به تبع آن مدیریت اقتصادی خانواده برای ایجاد نظم و انضباط در خانواده و پرهیز از دوگانگی مدیریت و استحکام بنای خانواده مطابق با آیه شریفه «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ»^(۲) بر مردان محول گشته است، با این حال این موضوع دلیل برتری مردان در حق مالکیت، نسبت به زنان نبوده و مطابق نص صریح قرآن مجید که می فرماید: «الرِّجَالُ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ»^(۳)، زنان و مردان در داشتن استقلال مالی و اقتصادی، یکسان و برابر دانسته شده اند.

با این حال ضروری می نماید که قرآن مجید در عین این که مرد و زن را به دیده یکسان می نگرد، به هیچ وجه نمی گوید که این دو جنس از لحاظ نیرو و استعداد و توانایی ها کاملاً مشابه و همانند یکدیگرند. تساوی زن و مرد از نظر توانایی ها و استعدادها، از جمله اشتباهات رایج و فسادانگیز عصر ما - به ویژه در جامعه غربی - است که برابری زن و مرد را به طور مطلق انگاشته و حتی در زمینه فعالیت ها و نقش های اجتماعی نیز تفاوت میان آن دو قایل نمی شود.

جامعه ای که بر اساس آموزه های اسلامی بنا می شود، جامعه ای است که در آن هر یک از دو جنس زن و مرد به وظایف خاص خویش می پردازند و در این تقسیم کار، مسؤلیت اداره امور اقتصادی جامعه، بیش تر بر دوش مردان و اداره خانه، پرورش و تربیت فرزندان - که در اسلام از اهمیت ویژه ای برخوردار است - بر دوش زنان نهاده

زنان را جز افراد کریم، گرامی نمی دارند و جز اشخاص لثیم و پست مورد اهانت قرار نمی دهند

۱. جعفری، محمد تقی، خلاصه ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، تلخیص محمد رضا جوادی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

۲. نساء: ۳۴.

۳. نساء: ۳۲.

می شود تا سلامت و رفاه اجتماعی جامعه محقق گردد.

آیا زن عامل گناه است؟

نظر تحقیر آمیزی که - به ویژه در گذشته - درباره زنان وجود داشت، این بود که زن را عامل گناه می دانستند و بر این باور بودند که مرد در ذات خود از گناه مبرا بوده و این زن است که وی را به گناه می کشاند. در صورتی که قرآن با نقل داستان رانده شدن آدم و حوا از بهشت، آن جا که پای وسوسه شیطان را به میان می کشد، ضمیرها را به شکل تشبیه می آورد و می فرماید: «فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ»^(۱)؛ به این معنا که شیطان آن دورا و وسوسه کرد و فرموده است که شیطان یا مار، حوا را فریفت و حوا آدم را!^(۲)

در این راستا نظریات و افکار نادرست دیگری بدین مضمون درباره زنان وجود داشت که زنان نمی توانند مقامات قرب الهی را آن طور که مردان می پیمایند، بپیمایند. در حالی که در قرآن مجید در آیات متعددی تصریح می شود که پاداش اخروی و قرب الهی به جنسیت مربوط نبوده و بلکه به ایمان و عمل صالح و تقوای انسان وابسته است. قرآن مجید در کنار هر مرد بزرگ و قدیسی، از یک زن بزرگ و قدیس یاد می کند و به عنوان نمونه از همسران آدم و ابراهیم و از مادران موسی و عیسی^(۳) در نهایت تجلیل، یاد کرده و اگر همسران نوح و لوط را به عنوان زنانی ناشایست برای همسران شان معرفی کرده، در مقابل، از زن فرعون نیز به عنوان زن بزرگی که گرفتار مرد پلیدی است، تکریم نموده است. از سوی دیگر در تاریخ خود اسلام هم زنان قدیس و عالی قدر فراوانند.

۱. اعراف: ۲۰.

۲. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، دفتر انتشارات اسلامی.

۳. در بیان احوالات حضرت مریم در قرآن مجید می بینیم که خداوند چگونه از این زن حمایت می کند و او را عزیز می دارد و می فرماید: «کار او از لحاظ مقامات و فضایل معنوی به آن جا کشیده شده بود که در محراب عبادت همواره ملایکه با او سخن می گفتند. به او بشارت می دادند و به عبادت خدا می خواندندش و همچنین برای ایشان از غیب روزی می رسید» (آل عمران: آیات: ۳۹ و ۴۲ و ۴۳ و ۴۵).

کمتر مردی است که به پای خدیجه^{علیها السلام} برسد و هیچ مردی جز پیامبر^{صلی الله علیه و آله} و علی^{علیه السلام} به مقام حضرت زهرا^{علیها السلام} نمی رسند^(۱).

نکوهش گرایش جنسی

تفکر نادرست دیگری که درباره زنان وجود داشته است، مربوط است به ریاضت جنسی و تقدس و تجرد و عزویت که ریشه در بدبینی رایج نسبت به زن داشت؛ که محبت زنان را جزو مفاسد بزرگ اخلاقی محسوب می کردند. در صورتی که اسلام با این گونه خرافات نیز به سختی مبارزه کرد و در روایات ما، زنان، منشأ خیر و برکت

معرفی شده اند. به عنوان نمونه پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} از دواج را مقدس و دوست داشتن زنان را از اخلاق پیامبران معرفی فرموده اند^(۲) و در همین زمینه از ایشان نقل است که فرموده اند: «من به سه چیز علاقه دارم، بوی خوش، نماز و زن». و جالب آن که متفکر غربی - برتراند راسل - در این باره گفته است:

زنی که خب نانتش در شعاع رشد انسانی قرار گرفته و از نفس پاک و مطهری برخوردار است، محصول دامانتش مایل به حرام نخواهد بود؛ زیرا چنین زنی حب خداوند را با عاطفه و محبت، بنا شسیره جانش به کودکانش نوشتانیده و آن را با گوشت و پوست و عواطف آنان درمی آمیزد

«در همه آیین ها نوعی بدبینی به علاقه جنسی یافت می شود، غیر از اسلام که هر چند از نظر مصالح اجتماعی، حدود و مقرراتی را برای این علاقه وضع نموده، اما هرگز آن را پلید نشموده است»^(۳).

از سوی دیگر قرآن مجید به ویژه در آیه بیست و یکم سوره روم این مطلب را تذکر می دهد که وجود زن بنا به مشیت الهی، برای مرد خیر و مایه سکون و آرامش دل

۱. همان.

۲. همان.

۳. من أخلاق الأنبياء حسن النساء.

است^(۱). در همین باره توصیه می‌فرماید که «عاشروهنَّ بِالْمَعْرُوفِ^(۲)» به این معنا که با زنان به طور شایسته رفتار نمایید و هم چنین از حضرت پیامبر ﷺ روایات دیگری نقل شده با این معنا که: «زنان را جز افراد کریم، گرامی نمی‌دارند و جز اشخاص لثیم و پست مورد اهانت قرار نمی‌دهند^(۳)». «بهترین شما کسی است که با همسرش بهتر رفتار کند» و «هرچه ایمان انسان کامل‌تر باشد بیشتر به همسرش اظهار علاقه می‌نماید». و باز از فرمایش‌های ایشان است که: «در رفتار با زنان از خدا بترسید و آنچه درباره آنان شایسته است، از نیکی دریغ نکنید^(۴)».

به نظر می‌رسد این که مسلمانان تا این اندازه به «دوست داشتن زنان» توصیه شده‌اند، صرف نظر از جنبه انسانی یا شهوانی، نظر به تأیید این محبت بر جایگاه ممتاز زن و موفق بودن او در پرورش و تربیت فرزندان‌اش است^(۵). زیرا از آن جایی که زنان مریبان واقعی جوامع هستند، عدالت، محبت، صداقت، امانت‌داری، سعادت و... از دامن پر مهر و عطوفت آن‌ها آغاز می‌گردد و دامنه آن به سیاست، اقتصاد، فرهنگ و کلیه امور اجتماعی می‌رسد. بنابراین محبت انسانی و عاطفی مرد نسبت به همسرش موجب می‌شود که روح لطیف وی آرامش بیشتری بیاید و زن در جایگاه ممتاز مادری خود نیز بهتر به انجام وظیفه و رسالت خطیر خود بپردازد.

زنی که حُبِّ ذاتش در شعاع رشد انسانی قرار گرفته و از نفس پاک و مطهری برخوردار است، محصول دامانش مایل به حرام نخواهد بود؛ زیرا چنین زنی حب خداوند را با عاطفه و محبت، با شیرۀ جانش به کودکانش نوشانیده و آن را با گوشت و پوست و عواطف آنان درمی‌آمیزد و شاید به همین مناسبت است که پیامبر اکرم ﷺ

۱. و من آیاته خلق لکم من أنفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها و جعل بینکم مودة و رحمة.

۲. نساء: ۱۹.

۳. کنز العمال، ج ۱۶، ص ۳۷۱، شماره ۴۴۹۴۲.

۴. مطهری، مرتضی، سیری در سیرة نبوی، ج ۳۷، تهران، انتشارات صدرا.

۵. امین زاده، محمد رضا، جایگاه اخص و ممتاز زن، مرز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی - و امینی، ابراهیم، آیین همسررداری یا اخلاق در خانواده، به نقل از بحار، ج ۱۰۳، ص ۲۲۸.

فرموده‌اند: «بهشت زیر قدم‌های مادران است»^(۱).

از سوی دیگر اسلام با نظریات نادرست دیگری که سهم زن را در تولید فرزند، بسیار ناچیز می‌دانستند و مادر را تنها به منزله ظرفی تلقی می‌کردند که نطفه مرد را در خود نگه‌داشته و رشد می‌دهد، نیز مخالفت می‌کند. بدین ترتیب که در قرآن مجید آیاتی با این مضمون وجود دارد که: «شما را از مرد و زنی آفریدیم» و... به این ترتیب به نقش پراهمیت و اساسی زنان در تولید فرزندان اشاره می‌کند^(۲).

با توجه به آنچه گفته شد، زنان؛ در اسلام از کرامت انسانی ویژه‌ای برخوردارند و آموزه‌های اسلامی با مردود شمردن عقاید جاهلانه و نادرستی که درباره زنان وجود داشت و تقبیح سنت‌های ظالمانه‌ای چون زنده‌بگور کردن دختران - که در عصر

جاهلیت، پیش از بعثت رسول اکرم وجود داشت - به تکریم جایگاه والای انسانی زنان و دفاع

پاداش مجاهد شهید در راه خدا بزرگ‌تر از پاداش عقیق پاکدامنی نیست که قدرت برگناه دارد و آلوده نمی‌گردد. همانا عقیق پاکدامن، فرشته‌ای از فرشتگان خداست

از حقوق پایمال شده آنان برخاست. در جامعه‌ای که در آن زنان مانند کالا خرید و فروش شده، جز وارث و میراث مردان تلقی می‌شدند و دختران، زنده به گور می‌شدند، اسلام زنان را آزاد کرد و به متن جامعه آورد و شئون و نقش‌های اجتماعی و حقوق متعددی برایشان قایل شد. به عنوان نمونه، سوره احزاب مملو از دفاع قرآن از زنانی است که به نوعی در جامعه آن زمان مورد ظلم و ستم واقع می‌شدند^(۳).

با این حال عجیب نیست که برخی استعمارگران و مغرضان که اجرای قوانین و تعالیم اسلامی را بر علیه منافع خود می‌بینند و بعضاً برخی ناآگاهان به دلیل عدم اشراف و آگاهی لازم از حکمت و فلسفه این تعالیم ارزشمند، قوانین اسلامی (مانند حجاب، مسأله ارث، دیه و...) را درباره زنان ظالمانه معرفی می‌کنند. به عنوان نمونه یکی از توصیه‌های اکید دین اسلام به زنان، حفظ و رعایت حجاب و پوشش اسلامی می‌باشد که

۱. مطهری، مرتضی، سیری در سیرة نبوی. ۲. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام.

۳. گرجی، منیره، بررسی شأن آم ابیها، نشریه گزارش ایران و جهان، همشهری، شماره چهارم.

به این شکل مورد انتقاد قرار گرفته است که حجاب برای زنان، محدودیت ایجاد نموده و مانع حضور آنها در عرصه‌های اجتماعی می‌گردد. در حالی که از منظر دین اسلام هر چند وظیفه پوشش و حفظ حجاب برای زن‌ها مقرر گشته؛ اما این بدین معنا نیست که آنها از خانه بیرون نروند.

مسأله زندانی کردن و حبس زنان، در اسلام نیست و چنین اندیشه‌ای نه تنها مطلقاً در اسلام وجود ندارد، بلکه فلسفه پوشش اسلامی زنان در موارد متعددی است که برخی از آنها جنبه روانی دارد و بعضی جنبه خانوادگی و اجتماعی و برخی نیز مربوط است به بالابردن احترام زن و جلوگیری از ابتذال وی. همچنین پوشش در اسلام از یک مسأله اساسی ریشه می‌گیرد و آن این است که اسلام می‌خواهد انواع لذت‌های جنسی، به محیط خانوادگی و در محدوده ازدواج اختصاص یابد و اجتماع، منحصرأ برای کار و فعالیت باشد^(۱). و این، هم به نفع زنان است و هم به نفع مردان؛ که زنان بنا به فرمایش قرآن که «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...»^(۲) در خارج از دایره ازدواج خودنمایی نکنند و موجب تحریک مردان نشوند و در این صورت است که قلب‌ها و روح‌ها سالم و آرام می‌ماند^(۳). شاید به همین دلیل است که در آیات و روایات اسلامی توصیه‌های فراوان و اکیدی بر حفظ عفت و پاکدامنی و رعایت حجاب وجود دارد که از آن جمله‌اند: آیات متعدد سوره مبارکه «نور» که در مقام بیان احکام عفت عمومی است^(۴). و هم چنین روایاتی چون فرمایش امام علی علیه السلام بدین ترتیب که: «پاداش مجاهد شهید در راه خدا بزرگ‌تر از پاداش عقیق پاکدامنی نیست که قدرت برگناه دارد و آلوده نمی‌گردد. همانا عقیق پاکدامن، فرشته‌ای از فرشتگان خداست»^(۵).

۱. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام. ۲. احزاب، ۳۱.

۳. بهرام‌پور، ابوالفضل، سوره نور شعاع عفت، تهران، نشر آوای قرآن.

۴. همان. ۵. شرح نهج البلاغه دشتی، حکمت ۴۷۴، ص ۷۴۱.